

УДК 368.12

Сподарева О.Г.

ВПЛИВ ТА НАСЛІДКИ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ НА СТРАХОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ

У статті визначено чинники, що зумовили вразливість економіки до впливу економічної кризи; проаналізовано динаміку основних фінансових показників, що характеризують страховий ринок у докризовий період та після нього; виявлено існуючі проблеми розвитку страхового ринку; зазначено негативний та позитивний вплив фінансової кризи на розвиток страхового ринку та надано заходи щодо подолання наслідків світової фінансово-економічної кризи в страховому секторі економіки України.

Ключові слова: фінансово-економічна криза, страховий ринок, страхові платежі, страхові виплати.

Постановка проблеми. Економічна криза, яка охопила багато країн світу, стала причиною довгого етапу подолання фінансово-економічних негараздів, які відбулися в українській економіці. Її вплив на економіку України зумовлений дією низки зовнішніх і внутрішніх чинників, до яких економіка країни виявилася не готовою, що пов'язано з незавершеністю важливих процесів ринкової трансформації, вузькістю внутрішнього ринку, сильною залежністю від зовнішньої кон'юнктури, а також випереджальним зростанням фінансового сектору від реального, відсталою структурою економіки та її надмірною енергоємністю [3].

Суттєвих втрат зазнали не тільки реальний сектор економіки, а також і фінансовий. Але ступінь погіршення стану фінансових установ ринку різниться. Якщо в банківському секторі спостерігаються проблеми депозитних вкладень, фінансової стійкості та ліквідності, на фондовому ринку – суттєвий обвал курсів цінних паперів, то в страховому секторі вплив економічної кризи має завуальований вигляд [2].

Однак за спадом завжди слідує розвиток, тому доцільно розглядати альтернативні шляхи залучення фінансових ресурсів на страховий ринок, виконання різних економічних програм, що вимагає розуміння особливостей, динаміки та перспективи розвитку даного ринку.

Поступовий вихід страхового ринку з кризи повинен сприяти не тільки ефективному функціонуванню сектору економіки, а й стійкому розвитку національної економіки в цілому.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти впливу та наслідків економічної кризи на страховий ринок досліджувалися в працях багатьох українських та зарубіжних вчених, таких як О. Залєтов, М.В. Мних, В. Баранова, С.А. Буковинський, Л.В. Русул та інших [2-6, 8, 9]. Однак,

незважаючи на широкий спектр значущості внеску багатьох науковців, проблема виходу страхового ринку з кризи з часом потребує подальшого вивчення та всестороннього дослідження.

Мета статті. Метою статті є визначення впливу фінансової кризи на страховий ринок, виявлення основних особливостей та проблем ринку та розробка пропозицій щодо поступового виходу з кризи.

Виклад основного матеріалу. Світова економічна та фінансова криза зачепила Україну за декількома напрямками та торкнулася всіх основних секторів економіки України. Для того, щоб визначити вплив економічної кризи на вітчизняну економіку, проаналізуємо макроекономічні показники за 2006-2010 рр.

Таблиця 1.
Основні макроекономічні показники у 2006-2010 рр. [11]

Показник	роки				
	2006	2007	2008	2009	2010
ВВП, млн. грн.	544153,0	720731,0	949864,0	914720,0	1214195,0
Номінальні доходи населення, млн. грн.	472061,0	623289,0	845641,0	894286,0	1042696,0
Середньомісячна плата працівників, грн.	1041,4	1351,1	1806,0	2093,0	2206,0
Рівень зареєстрованого безробіття, %	2,7	2,3	3,0	1,9	1,6
Інвестиції в основний капітал, млн. грн.	125253,7	188486,1	233081,0	151776,8	204203,2
Кількість населення, млн.	46787,8	46509,4	46258,2	46053,3	45882,9

Як можна побачити з таблиці 1, основні макроекономічні показники припинили ріст та значно скоротились наприкінці 2008 та на початку 2009 року. Завдяки реалізованим антикризовим заходам уряду було пом'якшено вплив економічної кризи на українську економіку. У 2010 році спад національної економіки припинився й почалось повільне відновлення. Але воно має нестійкий характер та може уповільнитись унаслідок високого державного боргу країни та надмірного боргового навантаження на бюджет.

Визначимо чинники, що зумовили вразливість економіки до впливу економічної кризи (рис. 1):

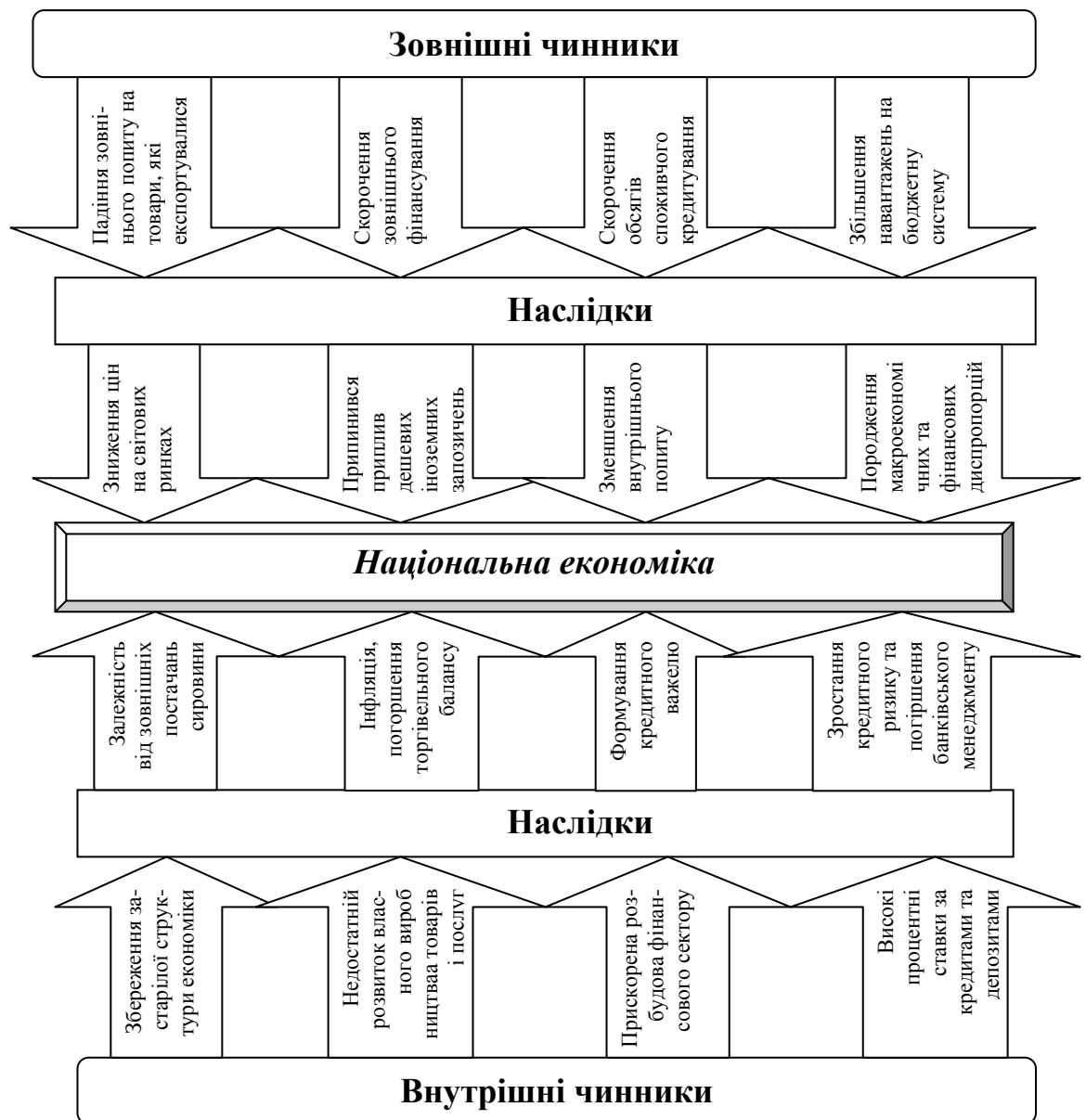


Рис.1 Чинники, що зумовили вразливість економіки до впливу економічної кризи, авторська розробка

Страховий ринок виник із проголошенням незалежності країни і відчув на собі всю жорстокість міжнародної страхової системи. Найбільшою проблемою стало його формування за відсутності історичних коренів. Дослідження тенденцій розвитку страхового ринку України показало, що загальний обсяг страхових послуг на вітчизняному ринку (2,7 % ВВП) є досить низьким порівняно з аналогічними показниками на розвинутих ринках (7-12% ВВП) [5].

За обсягами наданих послуг страховий ринок значно перевищує інші сектори небанківського ринку фінансових послуг, але при цьому ще поступається банківському.

Проаналізуємо динаміку основних фінансових показників, що характеризують страховий ринок останніми роками (табл. 2):

Таблиця 2.

Динаміка розвитку страхового ринку за період 2006–2009 рр. [10]

Показник, млн. грн.	2005	2006	2007	2008	2009
Страхові платежі, млн. грн.	12 853,5	13 829,9	18 008,2	24 008,6	20 442,1
Страхові виплати, млн. грн.	1894,0	2599,6	4213,0	7050,7	6737,2
Рівень страхових виплат,%	14,7	18,8	24,4	29,4	33,0
Обсяг сплачених статутних фондів, млн. грн.	6641,0	8391,2	10633,6	13206,4	14876,0
Передано в перестраховання, млн. грн.	6047	5622	6424	9065	8888,0
Кількість страховиків	398	411	446	469	475
Кількість страхових брокерів	69	67	65	57	54
Кількість укладених договорів страхування, тис.	15 912,3	16 931,4	20 179,9	22 828,7	22 343,2

Аналізуючи табл. 2, можна побачити, що динаміка деяких параметрів розвитку вітчизняного страхування в умовах фінансової та економічної кризи свідчить про посилення негативних тенденцій (на 8 % знизилась кількість укладених договорів страхування, на 24% знизилась надходження страхових платежів). Це пов'язано зі зниженням рівня платоспроможності населення та довіри до фінансового сектору в цілому та до страхових компаній зокрема. Але, як ми бачимо, деякі позитивні тенденції розвитку страхового ринку в докризовий період продовжують зберігатися (зросла кількість страхових компаній, на 1 670 млн. грн. збільшився обсяг сплачених статутних фондів). Така ситуація має певне пояснення: зниження загального рівня виробництва та його висока збитковість, відносно довгий термін повернення вкладених коштів змушують шукати більш прибуткове вкладення капіталу. Таким вкладенням виступає страховий бізнес. Його висока прибутковість на українському страховому ринку стимулює прихід як іноземного капіталу, так і перетік вітчизняного капіталу з галузей з низькою віддачею. Крім того, якщо страховий портфель добре збалансовано, то при наявності значної кількості обов'язкових видів страхування фінансова криза несуттєво зачепить страховиків [2].

Але незважаючи на постійне та стрімке зростання страхового сектору економіки України як за розмірами, так і за складністю, порівняно з міжнародними стандартами він ще слабо розвинений.

За рівнем страхових платежів на душу населення Україна суттєво відстає від країн Європи (рис. 2), тому необхідним постає забезпечення заходів щодо відновлення довіри населення до фінансового ринку та створення умов залучення коштів страхового ринку в економіку країни.

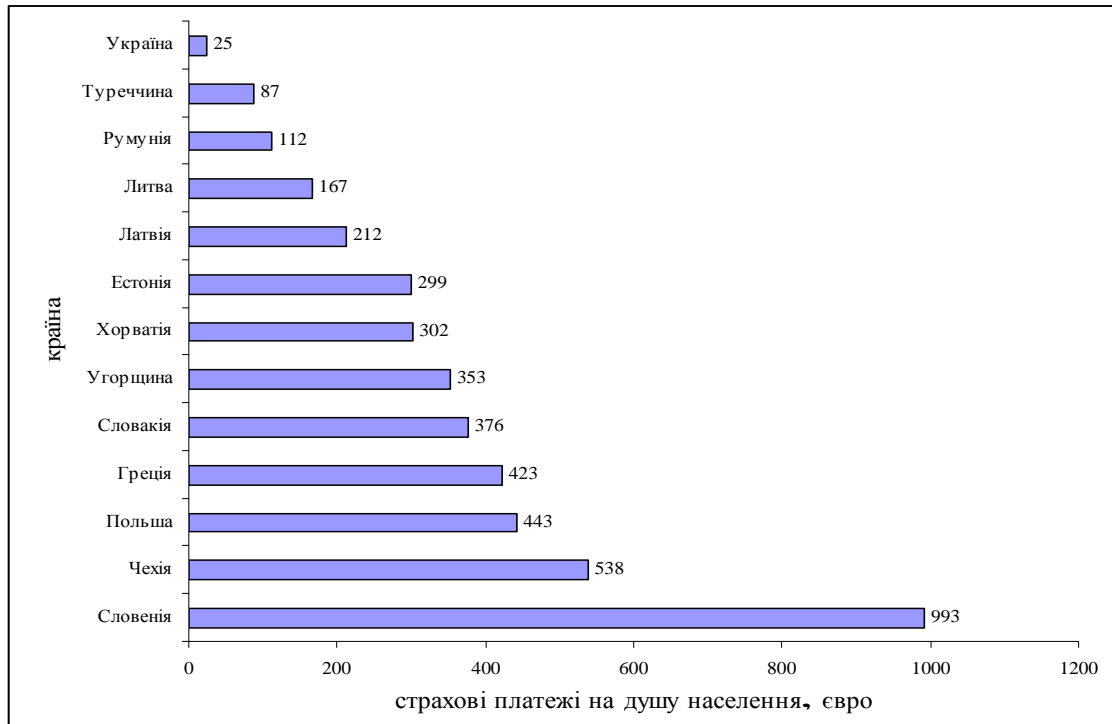


Рис. 2. Страхові платежі на душу населення в різних країнах світу [1]

Підвищення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних страхових компаній, а також страхових послуг є однією з головних передумов ефективного функціонування національного страхового ринку [8].

Крім того, перед страховим ринком постає складне завдання щодо підвищення рівня капіталізації та фінансової надійності страхових компаній, ліквідності їх активів, а також забезпечення антимонопольної політики [4].

Розглядаючи розвиток страхового ринку в умовах фінансово-економічної кризи, зазначимо, що, з одного боку, страхування є «каталізатором конкурентних бізнес-процесів, а з іншого – визначальним індикатором бізнесу в країні». Певною рисою інвестиційної привабливості економіки є те, що розвиток страхового ринку в Україні має стати пріоритетним, адже страхування як досить ефективний інструмент державної політики дозволяє мінізувати економічні втрати, але й у ряді випадків зберегти саму державність та економічний суверенітет держави [4].

Зазначимо можливий негативний та позитивний вплив фінансової кризи на розвиток страхового ринку (табл. 3):

Таблиця 3.
Вплив фінансової кризи на розвиток страхового ринку України, авторська розробка

Позитивний вплив	Негативний вплив
Страхові компанії, що переважно розвивалися за рахунок страхування КАСКО автомобілів, що придбавалися в кредит, почали розвивати інші види страхування та активно просувати їх на ринок, освоювати нові сегменти ринку, переглядати обсяг формованих резервів і умови перестраховування	Кількість дрібних страхових компаній починає стрімко зменшуватися, реальні страхувальники переходять у більш великі та надійні компанії
	Небезпека подальшої тінізації економіки
	«Падіння» фондового ринку
Страхувальники почали приділяти менше уваги зовнішнім ознакам (наприклад, оформленню офісу, реклами) і звертати увагу на більш істотні критерії (фінансові показники, репутація, рейтинг компанії, партнери, досвід роботи на ринку). Це дало додатковий поштовх до розвитку компаній, орієнтованих на класичний ринок	Починається монополізація ринку шляхом купівлі, злиття та поглинання великими страховими компаніями більш дрібних.
	Збереження негативних інфляційних очікувань населення
	Валютно-курсова нестабільність
Скорочення значної кількості кадрів на страховому ринку призводить до оздоровлення кадрового потенціалу та рівня професіоналізму страхових компаній	Спостерігається зниження попиту на страхові послуги через істотне зменшення платоспроможності населення, а так само через складності в юридичних осіб з оборотними коштами. Це зумовлює необхідність оптимізації кількості обов'язкових видів страхування
Спад страхування у 2009 р. надав поштовх страховим компаніям до пошуку нових ринкових ніш, розробці нових послуг і підвищення рівня сервісу. Більше уваги приділяється юридичним особам, розвитку агентської мережі, малому й середньому бізнесу	Спостерігається падіння довіри страхувальників до страховиків через невиконання останніми своїх зобов'язань. Це призводить до зменшення капіталізації й погіршення фінансового стану, а в деяких випадках і до відходу з ринку страхових компаній, що невірно будували тарифну і перестраховальну політику
Передбачаються істотні зміни в законодавстві стосовно правил на страховому ринку та страхових шахрайств, що дасть можливість для всіх учасників страхового ринку вести бізнес і розвиватися	Припиняють свій розвиток та виходять зі страхового ринку України деякі іноземні інвестори

Необхідно зазначити, що стабільність, надійність та платоспроможність страхових компаній та усього страхового ринку як складових фінансового сектора залежать від стану справ у фондовому та банківському секторах. Наявна фінансова криза дала зрозуміти, що крах у банківській сфері призвів до спаду темпів росту страхового ринку України.

Під впливом економічної та фінансової кризи в страховиків України знизилась можливість щодо якісного відбору страхового портфелю, що

посилює його незбалансованість і призводить до зниження платоспроможності, навіть банкрутства.

Основні симптоми світової фінансової кризи проявилися в інвестиційному сегменті, коли страховики та перестраховики втратили можливість надійно вкладати страхові резерви. Другим симптомом виявилась банківська криза, адже більшість банків використовувались страховиками як окремих потужний канал надання страхових послуг [12].

Більшість проблем розвитку страхового ринку пов'язана з системою непрозорого та дискримінаційного державного регулювання страхової діяльності в Україні, низьким ступенем довіри населення до страхових компаній України, низьким рівнем розвитку страхової діяльності, недосконалістю законодавства про страхування, фактами порушення чинного законодавства, недостатньою інформаційною мережею, поганою підготовкою кадрів. Усе це дає змогу зробити висновок про недостатню ефективність та необхідність удосконалення страхового ринку в Україні [9].

Визначивши основні проблеми страхового ринку, можна сподіватися, що існуюча кризова ситуація послужить могутнім каталізатором у реструктуризації страхового ринку України в цілому. Страховий ринок може зміцнитися, стати більш варіативним, здатним швидше реагувати на реалії дійсності, швидше аналізувати поточну ситуацію.

Стабілізація страхового ринку в Україні буде залежати від наявності й обсягу ресурсів, правильності їхнього використання і рішучих дій з боку держави в страховій сфері.

У випадку, якщо Україна буде використовувати винятково внутрішні резерви та еволюційний шлях розвитку, то вихід з кризового стану буде тривалим, але якщо будуть використані перевірені технології, додаткові ресурси і високопрофесійні фахівці, то це значно прискорить процес відновлення страхового ринку.

Отже, фінансова криза покладе кінець епохи проектів, побудованих на принципах швидкого витягу прибутку. Після багатьох років стрімкого зростання економіки за рахунок позикового капіталу, зараз перед страховиками стоїть завдання знову привести темпи росту у відповідність із ключовими показниками економіки, привести свої значні витрати у відповідність з доходами, що знизилися, навчитися оперативного реагувати на ринкову ситуацію й приймати правильні управлінські рішення.

Фінансова криза повинна створити сприятливі умови для формування та відродження базових принципів системного та еволюційного розвитку страхового бізнесу.

Найближчим часом ситуація на страховому ринку України, імовірно, не покращиться. Страхові компанії будуть знаходитися в складному фінансовому становищі і без стабілізації всієї економічної системи ситуація на страховому ринку України не зміниться до кращого.

Отже, можна відзначити, що на даний момент в більш виграшному стані знаходяться великі міжнародні страхові компанії, що мають досвід роботи в різних країнах, які зіштовхувалися з локальними кризовими явищами, мають

достатній фінансовий ресурс для покриття негативних балансів своїх підрозділів в Україні. Фінансово-економічна криза б'є, в першу чергу, по компаніях класичного сегменту, оскільки вони працюють з широким спектром споживачів і мають, як правило, достатньо серйозну мережу, власні філії, інші відокремлені підрозділи.

У боротьбі з кризою активну участь беруть об'єднання, що є сегментами страхового ринку. Зокрема, Українська федерація страхування розробила антикризові заходи, Ліга страхових організацій України за участю представників Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг, Національного банку України, Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку також визначили невідкладні заходи по боротьбі з кризою [12].

20 березня 2009 року у Верховній Раді України був зареєстрований «Проект внесення змін у деякі закони України відносно недопущення наслідків фінансової кризи на страховий ринок України» [7], ініціаторами якого виступили народні депутати В.Хомутильник, О. Буряк, О. Клименко, М. Деркач.

Головними пунктами в цьому проекті є створення Фонду гарантування страхових виплат з метою додаткового забезпечення страхових виплат, визначення основних джерел фінансування антикризових заходів у страхування, серед яких кошти, передбачені законом про Державний бюджет України, кошти місцевих бюджетів, інвестиції юридичних і фізичних осіб та інші джерела фінансування не заборонені законодавством.

В умовах глобальної економічної кризи базою успішного реформування страхового ринку має стати забезпечення стабільності та створення необхідних умов для розвитку ринку страхових послуг на базі здорової внутрішньогалузевої та міжгалузевої конкуренції. Страхова діяльність має здійснюватися на єдиних принципах, установлених для всіх страхових організацій і базуватися на комерційних інтересах та дотриманні принципу ведення бізнесу [2].

Проведений аналіз розвитку страхового ринку дозволив зробити висновки про необхідність його модернізації, розробку та прийняття Концепції розвитку страхового ринку України до 2020 року.

Аналіз діяльності страхового ринку України засвідчив, що для подолання наслідків світової фінансово-економічної кризи необхідно реалізувати деякі заходи:

- розробити антикризову стратегію України з окресленням чітких меж втручання держави в діяльність страхових компаній;
- урахувати економічні та фінансові зміни в Україні й світі;
- намітити комплекс заходів тимчасового характеру, спрямованих на досягнення певного ефекту;
- запровадити механізм саморегулювання на страховому ринку через прийняття нової редакції ЗУ «Про страхування»;
- визначити тенденції розвитку сучасного світового простору та страхового ринку загалом;
- сформувати систему інструментів державного регулювання, які б оперативного реагували на зміни в страховій діяльності;

- сприяти поетапному впровадженню в страховий сектор міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності;
- впровадити вимоги щодо мінімальних нормативів розмірів капіталу та якості активів страхових компаній з врахуванням змін економічної ситуації в країні;
- стимулювати розвиток соціально значимих видів страхування;
- удосконалювати структуру менеджменту страхової компанії, а саме: розвивати сервіс, активізувати бізнес-процеси, формувати навички страховиків управляти ризиками, здійснювати професійний андеррайтинг, підвищувати професійний рівень страховиків, орієнтуватися на інтереси клієнта та міжнародні стандарти управління;
- розширити спектр пропозицій страхових продуктів;
- ввести нові страхові програми, адаптовані до сучасних економічних реалій;
- запровадити принципи оподаткування, які діють у країнах ЄС.

Висновки. Отже, розвиток страхового ринку України є нагальною потребою, зумовленою зростанням рівня невизначеності та ризикованості економічних, політичних, соціальних та екологічних процесів, тому стратегічною метою страхового ринку є забезпечення системної стабільності й створення необхідних умов для розвитку страхових послуг на засадах добросовісної конкуренції.

Список використаних джерел

1. Insurance Top. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/top/>
2. Баранова В. Проблеми функціонування страхової системи України в умовах фінансової кризи / В. Баранова // Економіст. – 2009. – №11. – С.21-23.
3. Буковинський С.А. Фінансова криза в Україні: вплив на розвиток економіки та деякі заходи з досягнення фінансової стабілізації / С.А. Буковинський // Фінанси України. – 2010. – №11. – С.10-30.
4. Залетов О. Страховий рітейл в Україні в умовах економічної кризи / О. Залетов // Страхова справа. – 2009. – № 4 (36). – С. 4-11.
5. Лебединська Л.Д. Стратегічні аспекти сталого розвитку страхового ринку України під впливом глобалізаційних процесів / Л.Д. Лебединська, Л.М. Ремньова // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №9 (111). – С. 206-214.
6. Мних М.В. Страхування в Україні в умовах глобальної економічної кризи / М.В. Мних // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 4. – С. 33-35.
7. Проект Закону України „Про внесення змін до деяких законів України щодо недопущення поширення наслідків фінансової кризи на страховий ринок України” № 4254 від 20.03.2009.
8. Русул Л.В. Розвиток страхового ринку в умовах поглиблення фінансової кризи в Україні / Л.В. Русул. – 2009. – С. 65-68

9. Самойловський А.Л. Аналіз розвитку страхування в Україні: етапність еволюційних змін / А.Л. Самойловський // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – №6 (109). – С. 146-149.
10. Статистичні данні (Державна комісія з регулювання ринку фінансвих послуг). – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>.
11. Статистичні данні (Державна комісія з регулювання ринку фінансвих послуг). – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
12. Теревус О.М. Проблеми розвитку страхового ринку в умовах фінансової кризи / О.М. Теревус // Інноваційна економіка. – 2010. – С. 208-212.

Подано до редакції 11 березня 2011 року

Сподарева Е.Г.

Влияние и последствия экономического кризиса на страховой рынок Украины

В статье определены факторы, обусловившие уязвимость экономики к воздействию экономического кризиса; проанализирована динамика основных финансовых показателей, характеризующих страховой рынок в докризисный период и после него; выявлены существующие проблемы развития страхового рынка; отмечено негативное и позитивное влияние финансового кризиса на развитие страхового рынка и предоставлены меры по преодолению последствий мирового финансово-экономического кризиса в страховом секторе экономики Украины.

Ключевые слова: *финансово-экономический кризис, страховой рынок, страховые платежи, страховые выплаты.*

Spodareva E.G.

Influence and consequences of economic crisis on the insurance market Ukraine

The dynamics of basic financial indices that characterizes the insurance market in the up to the crisis period and after it are analyzed in the article; the existing problems of the development of the insurance market are displayed; the negative and positive influence of the financial crisis on the development of the insurance market are pointed out and the activities in order to overcome the results of worldwide financial-economic crisis in the insurance sector of Ukraine's economy are granted.

Keywords: *financial crisis, the insurance market, insurance payments, insurance payments.*

Сподарева Олена Григорівна – аспірант Донецького державного університету управління, викладач кафедри «Економіки та підприємництва» Донецького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом.